

EIN STEIN ILI „PROBLEM DVA TELA” U NAUCI?

(Radmila Milentijević, *Mileva Marić Ajnštajn – Život sa Albertom Ajnštajnom*, Matica srpska, Novi Sad, 2010)

Dr Dragana POPOVIĆ

Univerzitet u Beogradu i Centar za ženske studije, Beograd

Godine 1905. u rasponu od sedam meseci, u jednom od najuglednijih naučnih časopisa toga vremena *Annalen der Physik*, objavljena su četiri rada mladog nemačkog fizičara Alberta Ajnštajna, koja su postavila temelje savremene fizike i zauvek promenila naše shvatanje prostora i vremena. Albert Ajnštajn imao je u to vreme 26 godina i radio je kao državni službenik u Patentnom zavodu u Bernu. Životna saputnica bila mu je nekadašnja koleginica sa ciriškog Politehnikuma, Mileva Marić Ajnštajn, brižna supruga i majka. Ili, možda, ipak više od toga?

Više od sto godina kasnije, doprinos Mileve Marić Ajnštajnovim radovima i dalje je predmet rasprave, uglavnom među istoričarima nauke, tema dramskih tekstova i popularnih žanrovskih dela (Trbuhović Đurić 1983; Walker 1991; Holton 1994; Pycior i sar. 1996; Stackel 1996; Ognjenović 1998; Herman 1998; Zacheim 1999; Dobrosavljević Grujić 2004, 2005; Popović 2004; Krstić 2005; Latković 2006; Sington 2009). Da li su Mileva i Albert zaista bili *ein Stein*

(jedan kamen) kako je ona govorila, ili se neosporni talenat za matematiku i fiziku mlade studentkinje iz Kaća utopio u egoizmu najvećeg genija 20. veka?

Na ovo pitanje traži odgovor i obimna knjiga Radmile Milentijević, profesorke savremene evropske istorije na Siti Koledžu u Njujorku, *Mileva Marić Ajnštajn – Život sa Albertom Ajnštajnom*, u izdanju Matice srpske iz Novog Sada (2010). Knjiga je napisana na 459 strana i podeljena u 6 delova (25 poglavlja), koji hronološki opisuju životne puteve Mileve Marić i Alberta Ajnštajna. Sadrži i Indeks imena, Indeks toponima, Dodatak u kome su dokumenta o razvodu Mileve i Ajnštajna, kao i obimnu bibliografiju, koja je nesumnjivo najveća vrednost ovog teksta. Osim Sabranih dela Alberta Ajnštajna (1987–2006, Princeton University Press), autorka je koristila i Ajnštajnove arhive sa Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu, arhive grada Ciriha i Matice srpske iz Novog Sada, kao i sekundarni bibliografski materijal na ovu temu, obrađen u preko 36 tekstova i knjiga.

Sama autorka, pak, kaže da je „želela da napiše što je moguće potpuniju, dokumentovanu biografiju Mileve Marić i odslika njen život sa Albertom Ajnštajnom”, s obzirom da „istorija nije bila blagonaklona prema Milevi Marić Ajnštajn” (Milentijević 2010, 7). Pošto su Milevina pisma između 1896–1903. godine uglavnom uništena ili izgubljena, ona je pošla od pretpostavke da su „sa njima nestali i materijalni dokazi o njenom doprinosu njegovim naučnim dostignućima (Milentijević 2010, 8). Ovo polazno stanovište, uz nedostatak obrazovanja iz oblasti o kojoj se raspravlja, teško da je moglo da dá objektivniju sliku životnog i naučnog puta bračnog para Marić–Ajnštajn.

Knjiga počinje kratkim istorijskim kontekstom i istorijatom porodice Marić koji, nažalost, osim kratke istorije Srba, od Velike seobe 1690. godine do nestanka Vojne krajine, 1881. godine, ne prikazuje istorijski okvir u kome su Mileva i Ajnštajn živeli, studirali i stvarali. Autorki to verovatno i nije bio cilj, ali su istorijske i društvene okolnosti veoma bitne za razumevanje kako njihovog odnosa, tako i Ajnštajnovog stvaralaštva, i eventualnog Milevinog doprinosa. To je jedan od ozbiljnijih propusta ovog teksta. Detaljno se opisuju Milevini školski i studentski dani, početak njihove veze i period kada, kako autorka navodi u naslovu poslednjeg od poglavlja u prvom delu knjige, „Mileva

napušta karijeru zarad Alberta”. Sudbina vanbračne ćerke Lizerl, opisana je u drugom poglavlju, zajedno sa tzv. „godinom čuda” (*annus mirabili, 1905*), što se, sem hronologijom događaja, teško može objasniti. U narednim poglavljima sledi opis Milevinog i Ajnštajnovog zajedničkog života, razvoda, teškog perioda posle razvoda i, najzad, Milevinih poslednjih godina.

Epilog je verovatno poglavlje koje donosi najviše novih informacija za proučavaoce, pre svega, života i dela Alberta Ajnštajna. Osim detaljnih podataka o Milevinoj zaostavštini, tekst prati poslednje dane Eduarda-Tete Ajnštajna, otkriva neke činjenice iz Ajnštajnovog testamenta, te u kratkim crtama opisuje i životni put Hansa Ajnštajna. Završava se sećanjima Hansove supruge, preuzetim iz knjige Đ. Krstića, o čijoj naučnoj objektivnosti bi se moglo raspravljati: „Izostavljanje njenog (Milevinog) imena iz Albertovih publikacija, potresan svršetak njihovog braka i bolest njihovog sina, zacemento su razorili njen život” (Milentijević 2010, 435).

Knjiga obiluje citatima iz pisama koje su Ajnštajn i Mileva razmenjivali međusobno, ali i sa članovima svojih porodica, sinovima Eduardom i Hansom Albertom, Milena sa svojim prijateljicama sa studija Milanom Bota Stefanović i Helenom Kaufler Savić, Ajnštajn sa svojim kolegama Georgom Majerom, Mikelom Besom, Jakobom Laubom, Ludvigom Hoptom, Hendrikom Lorencom, kao i svojom drugom suprugom i rođakom Elzom Levental.

Međutim, bez obzira što ovi izvodi predstavljaju bogatu i informativnu istorijsku građu, ne možemo se oteti utisku da su oni, pre svega, izabrani sa ciljem da potvrde autorkine osnovne polazne pretpostavke, a to je da iza Ajnštajnovih „ranih radova” stoji „naše gore list”, čime je bitno umanjena naučna objektivnost teksta. Povremeno patetičan način izlaganja samo dodatno doprinosi ovom utisku.

Istine radi, verovatno svesna da ne poseduje ni znanje ni odgovarajuću aparaturu iz oblasti Ajnštajnovog rada, autorka se nije upuštala u naučnu analizu njegovih dostignuća. Nažalost, to je osnovni preduslov za donošenje bilo kakvih zaključaka o naučnom doprinosu Mileve Marić naučnom delu Alberta Ajnštajna. Tako ova knjiga ostaje jedna od mnogih objavljenih na

ovu temu, doduše obuhvatnija i dokumentovanija, metodološki korektnija od drugih tekstova publikovanih na istu temu na našim prostorima, ali bez novih odgovora na pitanje koje je bilo osnovni motiv za njeno objavljivanje. A sve dok se eventualno ne pojave neki izgubljeni materijalni dokazi, Mileva Marić će u istoriji fizike ostati samo „rezonator” Ajnštajnovih ideja.

LITERATURA

- Dobrosavljević Grujić, Ljiljana. 2004. Senka Mileve Marić. *Treći program* 121: 102–109.
- Dobrosavljević Grujić, Ljiljana. 2005. Mileva Marić Ajnštajn. *Genero* 6-7: 139–148.
- Đurić-Trbuhović, Desanka 1969. *U senci Alberta Ajnštajna*. Kruševac: Bagdala.
- Herman, Armin. 1998. *Ajnštajn – gorostas nauke i njegovo stoleće*. Beograd: Institut za fizičku hemiju i Institut za nuklearne nauke Vinča.
- Holton, Gerald. 1994. Of Love, Physics, and Other Passions: The Letters of Albert and Mileva I. *Physics Today* 47(8): 23.
- Holton, Gerald. 1994. Of Love, Physics, and Other Passions: The Letters of Albert and Mileva II. *Physics Today* 47(9): 37.
- Krstić, Đorđe. 2005. *Mileva i Albert Ajnštajn: ljubav i zajednički naučni rad*. Novi Sad: Matica srpska.
- Latković, Vojislava. 2006. *Mileva Ajnštajn: Ljubav i nauka, život sa genijem*. Beograd: Beoknjiga.
- Ognjenović, Vida. 1998. *Mileva Ajnštajn*. Beograd: Stubovi kulture.
- Popović, Milan. 2004. *Jedno prijateljstvo: Pisma Mileve i Alberta Ajnštajna Heleni Savić*. Beograd: Plato.
- Pycior, Helena, Nancy Slack and Phina Abir-am. (eds) 1996. *Creative couples in the sciences*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Sington, Filip. 2009. *Ajnštajnova devojka*. Beograd: Laguna.
- Walker, Evan Harris and John Stachel. 1991. Correspondence. *Physics Today* 15: 122-123.
- Zackheim, Michele. 1999. *Einstein's daughter: The Search for Lizerl*. New York: Riverhead books.